

WALDNER, DAGMAR

Biografen - strykpojken : Negation och reformer

S.l.

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Biografen—strykpojken.

Negation och reformer.

Hjälper det att predika för människan, på det att hon må överge biograferna för mera själsodlande nöjen?

Vi ha försummat ett tioårsjubileum! Det stora, tomma pratets nämligen om biografeländet, vår och höst, ständigt samma flod av beskärmanden, utgjutelser, fördömanden i tal och skrift, evigt samma tonart nu i över ett decennium.

Se här ett stilprov bland de färskaste, avsett huvudsakligen för den publik, som »icke syndar genom att besöka biografer». »Låt oss alltså upptaga frågan till behandling i våra ungdomsföreningar. Avslöja biografväsendets rätta innebörd och klargör för alla: en sådan trafik kunna vi vakna kristna icke stödja!»

»Anordna offentliga opinionsmöten, varvid biografsnusket avslöjas. Håll gärna opinionsmötet på en större lokal, t. ex. teatern eller dylikt. Kalia den för ändamålet lämpligaste talare och gör allt vad göras kan för att resa en storm mot biografsnusket, så att vederbörande kan klart förstå, att samhället aldrig kan tolerera en biograf av nuvarande moraliska halt. I vår Guds namn resa vi baneret upp.»

Ja, allt det där låter ju mycket vackert! Men efter vad erfarenheten visar, är förhållandet här liksom på annat håll, att hjälper man icke sig själv, så hjälper ej heller vår Herre. Detta ådagalägger icke minst den frasrika tolerans, vilken så gott som enbart i negationens tecken här i landet firat triumfer under filmens snart 20-åriga uppträdande i vårt offentliga nöjesliv, och vilken väl också, om ej alla tecken bedraga, kommer att hålla på lika länge till. Före censurens tillkomst var det berättigat att först och sist orda om »biografsnusket». Man skall dock vara alldeles renons på insikter i filmens utvecklingshistoria, för att icke säga omdömeslös, för att så totalt kunna förbise censurens stora insats och höjande inflytande — låt vara även här genom

negativa åtgärder — men till största gagn just genom avskaffande av det, som med rätta kan betecknas såsom offentligt biografnsusk. Kalla det smaklöshet, idioti, skräp etc., men icke »snusk», allt detta elände, som icke ligger inom en negativ censurs befogenhet att råda bot på, änskönt viljan därtill finnes. Lägg därför större makt i censurens händer. Dock därom senare.

Författaren till ovanstående citat har i sina artiklar ganska frikostigt citerat min bok »Filmen som kulturfaktor», särskilt de delar därav, som *redan för 6 år sedan* i andra länder ansågos innebära tvingande skäl för reformvännerna att ingripa positivt. Men ej med ett ord försöker han uppbygga sin publik med eller upplysa om vad som för mig varit och är huvudsaken, det som i själva verket *kan* åstadkommas med denna underbara uppfinning, som kallas kinematografi. Ej ett ord om vad som redan gjorts och möjligen kunde locka till efterföljd, om det mera allmänt funnes förstånd och vilja till det enda förnuftiga i vad det här gäller, nämligen kraftiga *positiva* reformer i stället för inga, respektive halvmesyrer. Men nej! Biografnsusket skall ideligen dragas fram. De flesta, som tala i biografifrågan, svamla i det oändliga, tugga om och debattera snusket, eländet i alla former, utan känsla för att de själva just därigenom skatta åt en sensation, som de påstå sig vilja åt. Total glömska av att bland det offentliga livets företeelser biografen icke är ensam om underhaltiga prestationer.

Jag påminner här blott om de svenska klubbar, som, ehuru både »sedliga och kristna», för något år sedan hade föredrag för betalande allmänhet om s. k. sexuell hygien, diskussioner om »Behövde Josef hålla stånd gentemot Potifars hustru?» m. m. dylikt, ren och oförfalskad pornografi, en gemenhet utan like i tal och bild, utan att det stötte de »vakna» inom eget läger. Ej heller Domkapitlet, som av en mera vanlig människa varskoddes om saken men kom för sent för att avstyra ofoget. Det var den gången den publiken, en annan gång är det en annan. Den publik »som syndar» (obs. citatet) är icke något speciellt, lika litet som biopubliken. Ty den senare är ju sammansatt av just dem, som såväl besöka kyrkor, föreläsningar, konserter som även teatrar, cabareter och varietéer. Vilket gör ansvaret så oändligt mycket större. Det stora övervägande antalet av dem, som låta värdekinematografien få liksom en släng av slev, när de i tal och skrift betona filmen som kulturfaktor, de göra precis som fackets egna representanter, de låta det helt enkelt stanna vid det platoniska framhållandet av detta faktum, därmed be-

mantlande sin oförmåga, sin bristande insikt för att icke säga utbildning i kinematografiska spörsmål, rädsla för besvär — ja, t. o. m. ängslan för att släppa fram någon, som skulle både vilja och kunna sätta fart på den positiva reformrörelsen.

Det är hårda ord detta. Men de måste sägas ut, om vi icke helt och hållet skola försitta vår tid och vår rätt. Ty den tid, som kommer efter kriget, kommer ej att känna förbarmande med dem som ställt sig i sista ledet. Man säger om pressen, att den är sådan landets barn själva vilja hava den. Med biografen är förhållandet enahanda. Vi förtjäna ej bättre, så länge vi streta emot att taga det steg fullt ut, som skulle leda till positiv reform. Det kostar för mycket, vi äro ej mogna, säga de obofärdiga och rulla upp en hel lista av hinder, som ha en otrolig förmåga att övertyga dem — och de äro de flesta — vilka varken känna till eller kunna överblicka saken och därför bedöma den helt och hållet från bara en sida, den krasst materialistiska: »det får ej kosta något». När i livet vanns en idealitetens seger utan blodiga offer? Vad kämpar väl mänskligheten som helhet betraktad för, om ej för ett högt mål? Skulle man ej helt enkelt gå under, om man alldeles förlorade tron härpå?

Mitt klander avser ej att drabba någon viss klass, riktning eller över huvud taget någon särskild individ. Men jag tror fullt och fast, att oberoende av yttre omständigheter »kulturframsteg blott kunna utgå från herremoralens företrädare». (V. Norström). Att denna icke alltid är tillfinnandes just där man väntat sig den, det visar på ett slående sätt just de bildades hållning. För man inom dessa kretsar samtalet på biografproblemen, möts man i de allra flesta fall av en rätt så betecknande axelryckning! »Vad är det att resonera om!» Ja, icke sällan av förvåning blandad med hån, om man vågar tillstå, att man ägnat saken ett mångårigt ingående studium. Ett visst förakt ligger också nära till hands tack vare avsaknaden av medborgarfostran, biografeländesdiskussionens låga nivå och vanan att betrakta biograferna enbart såsom avsedda för en de ytliga nöjena och förströelserna sökande allmänhet. Vilket betyg man härmed ställer ut åt sig själv, torde följande fakta belysa. Bara i Tyskland fylldes år 1912 dagligen de biografier, som hade Asta Nielsen eller annan publikgunstling på sitt program, med en åskådarskara av omkring 13 miljoner människor. Hur har icke sedan dess biografindustrien utvecklats, filmstjärnornas antal, biograffrekvensen ökat! När Frankrike på sin tid »avkristnades», förvandlades den ena kyrkan efter den andra till »biograf». (Bang) Vi läste härom dagen i Sv. Dag-

bladet om samma tendenser i Reval före den tyska invasionen. Säger ej sådant mera än ord? Jag kan med bästa vilja icke finna, att dylika fakta — även om de ge anledning till farhågor — enbart behöva utläggas såsom något varande för biograferna nedsättande. Man kan vara alldeles övertygad om att varje individ inom nyss uppräknade publikblandning går just dit, där han finner just det, som han för ögonblicket mest har behov utav i fråga om förströelse, och där denna serveras på det sätt som är för honom bekvämast och mest tidsbesparande. Man kan numera också om biografägarna ej säga annat, än att de i fråga om lokaler, musik och program så vitt möjligt söka tillgodose de mest skilda smakriktningar och med lofvärd energi söka hålla jämna steg med sin tid och med utvecklingen, sådan den av en visserligen prat- och klandersjuk men *dådlös* allmänhet *tolereras*. Den, som sålunda ej själv vill, behöver ej gynna skräpet, det så kallade »eländet». Varmed ej avses att reducera de få verksamma reformvännernas förtjänst. Ty det är onekligen dem vi ha att tacka för, att man nu allt oftare finner en värdefilm eller lärofilm instucken bland biografprogrammets sensationslager. Att dessa utmärkta filmer efter sin veckotillvaro förr vanligen alldeles försvunno och ännu i dag i stor utsträckning undandragas marknaden, är dock allmänhetens fel. Den hade ingen som helst uppfattning av eller förståelse för dessa filmers arkivariska värde, understödde, medan tid var, på intet sätt dem som ivrade för filmarkiven. Den arbetade i stället lika tanklöst som villigt fackets intresse i händerna, det att hålla marknaden städse på nytt mottaglig för vad som bjöds av filmaktuellt innehåll. Helt enkelt omöjligt är att gottgöra vad som därigenom försummats.

Om vi nu inskränka oss till dessa fakta, så torde redan härav med till visshet gränsande säkerhet framgå, att ett jätteskri skulle upphävas inom hela den med biografier begåvade mänskligheten — säkerligen icke den minsta delen av jordens invånare — ja, som en man skulle massan resa sig vid blotta försöket att fullfölja det anatema, som utslungas av de mest fanatiska reformisterna i syfte att, bara därför att det bland goda biografier även finns många dåliga, stänga varenda en. Det vore precis detsamma, som om man ville avskaffa boktryckarkonsten, bara därför att även inom denna grava missbruk förekomma eller andra böcker än biblar tryckas.

Vad som för övrigt i negativt reformerande syfte företagits och föreslagits, såsom koncessioner, statsmonopol m. m., kunna vi här förbigå. Blott så mycket vill jag säga, att jag framför för-

bud och restriktioner sätter en på samhällelig uppfostran och fri insikt grundad frivillig handling utom i vissa fall, bl. a. då det gäller barn, som ännu ej hunnit fostras att göra ansvarsfullt bruk av den s. k. fria viljan. Och vad som icke minst bibragt mig denna uppfattning, det är den ofantligt beklagliga negation, som just vad beträffar biograffrågan yttrat sig i en ofta rent förbluffande oförmåga att uppehålla auktoritet. Även här ett exempel. Man diskuterar sedan över ett år tillbaka med vällovlig och alldeles särskild iver möjligheten att effektivt uppehålla barnförbudet. För att ge eftertryck åt äskandena publiceras bl. a. enquêter bland skolbarnen om deras biobesök, intryck etc., varvid förekommit, att somliga barn helt troskyldigt tillstått, att de besökt barnförbudna program. Jag talade för kort tid sedan med censor Berg i ämnet, varvid framkom, att varken han eller jag ännu hört omtalas eller sett, att dessa besök föranlett något så enkelt som ett nedsatt sedebetyg eller eljest någon av de i skolorna eller hemmen vanliga bestraffningsåtgärderna, då en lärjunge överträtt skolstadgarnas förbud. I alla skolor finnes ju ej förbud för barnens besök på biografen, kan någon invända. Det är riktigt. Att barn gå på gula program innebär dock förseelse mot svensk lag och förordning. Enligt mina enkla begrepp ingår det i såväl föräldrars som framför allt skolans skyldigheter att fostra ungdomen till laglydiga medborgare, till respekt för stadgar och förordningar. Just pedagogerna äro de, som ivrigast och med rätta yrka på de strängaste åtgärder till barnens skydd. Jag kan därför icke förstå konsekvensen i att icke i detta fall uppehålla auktoriteten, införa vissa restriktioner i biobesöken utom de lagstadgade och därmed lämna ett värdefullt stöd åt hela rörelsen.

Allt som allt synes det mig under intryck av krigets ohyggliga inverkan på folkens moral och hedersbegrepp av oändlig vikt att *nu* genast göra allt för att genom positiva åtgärder inverka på biografernas höjande, särskilt värdekinematografens utveckling. Och en av de viktigaste förutsättningarna härför är, att man därvid icke drar upp alltför snäva gränser för en verksamhet i höjande riktning, utan låter biograferna, i den mån deras medverkan är behöfvig, därvid förbliva vad de i eminentaste mening utvecklats till, det mest demokratiska folknöje, som man gärna kan önska sig. Rikt givande och utan ansträngning njutbart, i lika mån tillgängligt för alla, i såväl yttre som inre mening, såväl i fråga om nöje som i fråga om undervisning. Eller just vad vår nervösa tids överansträngda, upphetsade och i mer än en mening lidande människor behöva. Det låter sig icke förneka, att det

är dessa biografens egenskaper jämte människornas verklighetsinne, hungern, begäret att skåda livet, sådant det verkligen är eller de tro det vara, som driver massorna till biograferna och sålunda gjort dessa till en medelpunkt i folkens nöjesliv i vida högre grad än något annat. Deras mål *måste* därför sättas högt. Kinematografen får ej endast tjäna den privata eller, som å sina håll sker, där biografskatten är betydlig, den kommunala vinningslystnaden. Nej, må den, ju förr dess bättre, göras till en samhällets andliga medelpunkt därjämte, i den meningen som exempelvis ett bibliotek är det eller åtminstone borde vara. Må den i största utsträckning tagas i bruk för fostrandet av folket till en sund och förnuftig syn på livet — till samhälleliga insikter och medborgerligt ansvar i helg och söcken. Men icke så som en välgörenhetsinstitution, utan så ledd, att den så småningom kan komma att bära sina egna utgifter. En fordran som just här alldeles icke är orimlig, så mycket mindre som man numera fattar uppfostran, liksom även metoderna att tillgodogöra sig denna, något vidare än på den tiden de första lärofilmerna, betecknade som sådana, sågo dagen.

Den bildning vår tid måste eftersträva är en bildning byggd på det levande livets grund — just sådan, som kinematografen i vidsträcktaste mån, icke bara i fråga om förståelse för livets mest skiftande företeelser, t. o. m. är ensam om att kunna ge. Om vi tänka på kinematografens ursprung, ett resultat som den är av ädel vetenskaplig forskning och flit, på de höga uppgifter den vid sitt första framträdande tjänade, så framgår därav, att dess ojämförligt viktigaste, värdefullaste, mest användbara förtjänst ligger i dess egenskap av en alltigenom objektiv, mekanisk utbildningsmetod och återgivning. Man har också inom de kretsar, som icke stirrat sig blinda på dekadanssymptomen och i fanatisk yra velat kasta ut barnet med badvattnet, alltid uppskattat dess betydelse som undervisningsmedel. I utlandet har man bringat stora offer för reformer i denna riktning och gjort en hel del, som även vi kunde gjort, om vi icke låtit de obotfärdigas förhinder avskräcka oss.

Om kinematografen skall kunna verka för det mål jag nyss uppgav såsom dess egentliga uppgift, fordras först, att vi få ett stadigt och alldeles särskilt grepp om barnasjälens. Det gäller att, liksom i fråga om böckerna och de bildande konsterna, tidigt börja lägga grunden till god smak och förmåga att hämta upplysning. Gärna, för att icke säga helst, i förening med böcker och bibliotek. Den reformrörelse, som nu även hos oss pågår inom undervisningen, lägger ju huvudvikten på att läraren icke

skall stanna vid att meddela barnen ett bestämt teoretiskt kunskapsmått, utan att han skall utveckla deras intresse och själverksamhet därhän, att de såvitt möjligt självständigt med tillhjälp av bok och bild må kunna tillägna sig de kunskaper och färdigheter de behöva. Jag tänker därför närmast på skolfilmen som förnämsta och effektivaste medel att vinna en biografens varaktiga reform.

Liksom man här hos oss har särskilda barnbibliotek och i andra länder barnavdelningar inom de stora biblioteken, ja även s. k. filmbibliotek och filmskolor, där denna uppfostran med bok och bild planmässigt bedrives, *varför skulle man icke vid planläggningen av vårt nya stads- och centralbibliotek kunna tillgodose något liknande*, om man icke inom avsevärd tid kan besluta sig för kinematografins användning i skolorna? Varför skulle man icke här också utan alltför stora kostnader *redan nu* provisoriskt på försök kunna sätta i gång med en dylik verksamhet, i stil med de amerikanska moderna biblioteksarrangemangen för olika åldrar? Lokaler är det ju mer än gott om, såvida man t. ex. till en början för denna filmbiblioteksrörelse ville begagna sig av vissa värenommerade biograflokaler under de timmar, då dessa icke användas för sitt egentliga ändamål. Lärofilmer *kunna* erhållas från utlandet, såvida icke nu även tidpunkten vore inne att äntligen sätta i gång med egen planmässig fabrikation på området, även i större skala i fråga om apparater. På detta vis skulle biograferna kunna bli som ett fullständigande bihang till skolan, om man så vill även ett slags fortsättnings- eller yrkesskola för äldre som ha intresse eller behov av ett dylikt sätt att inhämta kunskaper. Att närmare inlåta mig på saken skulle här föra för långt. Jag hemställer blott, om icke detta vore ett sätt och ett bättre sätt att främja kinematografien än att ideligen »racka ner» på de dåliga biograferna, enquêtera, bråka och prata i oändlighet och till ingen nytta, emedan nittionio hundra delar av dem som härvidlag yttra sig endast ytligt känna till vad de tala om, blott hålla med därför att det skall så vara, eller av andra motiv, som vi här kunna förbigå, då de äro kända, ehuru sällan medgivna.

Samhället har under det sista halvsekle undergått så genomgripande förändringar i ekonomiskt, socialt och politiskt avseende, att man numera med fullt fog kan tala om en samhällets industrialisering och demokratisering. I vissa avseenden t. o. m. om fullständigt tom mekanisering. Uppgiften att ingjuta liv och rörelse i särskilt kunskapsförvärvandet, underlätta detta, vinna tid etc. har därför vunnit stegrad betydelse. De garantier, som forna

tidens mera patriarkaliska förhållanden såväl i hemmen som mellan arbetsgivare och arbetstagare gåvo i fråga om uppfostran och yrkesutbildning, föreligga ej nu. Ansvarskänslan har även råkat på retur. Konkurrenten är också så hård, dyrtiden så pressande, att var och en så fort som möjligt tas i anspråk för förvärvsarbetet. Och detta på ett så tidigt stadium, att på fortsatt utbildning för de allra flesta icke är att tänka. Om vi därtill be-sinna vart den politiska rösträttens demokratisering lett i fråga om bestämmanderätten över fosterlandets öden, så inställer sig osökt den frågan, om icke folkbildningsarbetets målsmän nu kunde finna tiden inne att bereda allt fler tillfällen till ökad kulturell yrkesutbildning, skapa en känsla av samhörighet med vår egen kultur och historia i främsta rummet och därigenom inbördes. Att *nu* skylla på omöjligheten på grund av dessa frågors beroende av ekonomiska förhållanden är — det måste sägas rent ut — löjligt. Nu om någonsin är tiden inne, eftersom behovet av kurser, föreläsningar, allt slags propaganda av mer eller mindre nyttigt slag vuxit sig starkt och summor så gott som dagligen beviljas till de mest skilda ändamål, och intet av allt detta kan genomföras *utan grundliga omfattande förberedande organisationsarbeten, som kräva avsevärd tid*. Varför icke anförtra en dylik planläggning i förening med permanent propaganda genom en biograf-reformtidskrift och officiell upplysningsbyrå åt vår i kinematografiska förhållanden så grundligt och mångsidigt utbildade censor Berg och av statens biografbyrå göra ett kinematografidepartement efter fullt moderna och praktiska linjer? I Tyskland, Österrike, Amerika m. fl. länder arbetar man sedan länge planmässigt i sådan riktning. Endast här skyller man på bl. a. att vi skola vänta, emedan endast det bästa är gott nog, utan att de som tala så egentligen själva veta vad som är bäst — ty ännu vänta nog många överraskningar, innan kinematografien nått sin utveckling och kulmen. — I utlandet söker man icke så lunda slå blå dunster i ögonen på folk, som icke äro inne i frågan, utan handlar. Men här skall ett äkta svenskt »de obotfärdigas förhinder» få råda och låta oss komma på efterkälken och försumma de präktiga chanser vi haft och ännu ha att ur en ringa början få fram värdefulla resultat. »Filmen ter sig som en brännspegel, i vilken tidens väsen samlat sina strålar och glöder oss till mötes.» Jag är långt ifrån blind för exempelvis Borgarskolans lofvärda försök, om vilka man talar alldeles för litet. Men vad hade vi icke för länge sedan kunnat få fram i fråga om hembygdskunskap, seder och bruk, natur, ekonomi, administra-

tion etc., om man följt detta exempel på flera håll. Vad ej allt i fråga om arbetarskydd, arbetsmetoder, samhällskunskap!

Att biografen skulle kunna bli ett utomordentligt värdefullt redskap i kommunens hand att sprida upplysning i dyrtidsproblemen, att väcka solidaritetskänslan är, utom allt tvivel. Varför då icke ta detta steg och i större utsträckning anmoda praktiskt och kunnigt folk, utrustat även med blick för den ekonomiska sidan, att taga hand om saken, personer sådana som icke bara *säga* sig vilja gagna utan praktiskt och energiskt bevisa detta genom propaganda i handling i stil med vad kinematografin kräver och fri från all partiskhet och de rent olidliga, otidsenliga byråkratiska former, som förkväva all frisk hänförelse eller vilja till framgång.

Ett anslag är vad som närmast behövs. Bäst vore, om Stockholms kommun därmed ginge i teten, exemplet kunde mana till efterföljd. Men vill ej den, så låt dig manas fram, o ädle donator! Skulle icke en Wallenberg nr 2 här männe känna sig manad? Här är dock även en samhällelig plikt att fylla, större än de flesta, ty det gäller generationers framtid, som *nu* löpa fara att i biografernas genomsnittsdramatik få hela sin andliga hälsa undergrävd, sin sunda syn på livet förgiftad.

Stockholm den 6 april 1918.

Dagmar Waldner.

www.books2ebooks.eu